

Pobijanje dužnikovih pravnih radnji

Škarica, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2025

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:605572>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Katedra za trgovačko pravo i pravo društava

Marko Škarica

POBIJANJE DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Antun Bilić

Zagreb, veljača 2025.

Izjava o izvornosti

Ja, Marko Škarica, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor ovog diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Marko Škarica, v.r.

Sadržaj

1. UVOD – INSTITUT POBIJANJA DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI	2
2. POBIJANJE PRAVNIH RADNJI DUŽNIKA – ZOO	4
2.1. Opće pretpostavke za pobijanje	4
2.2. Posebne pretpostavke za pobijanje	5
2.2.1. <i>Naplatne pravne radnje</i>	5
2.2.2. <i>Besplatne pravne radnje</i>	7
2.3. Ostale odredbe	8
3. POBIJANJE PRAVNIH RADNJI STEČAJNOG DUŽNIKA – SZ	10
3.1. Uvod - komparativni pregled: ZOO i SZ	10
3.2. Opće odredbe	12
3.3. Posebne osnove za pobijanje	15
3.3.1. <i>Kongruentno pokriće (namirenje)</i>	15
3.3.2. <i>Inkongruentno pokriće (namirenje)</i>	17
3.3.3. <i>Pravne radnje kojima se vjerovnici izravno oštećuju (izravno oštećenje)</i>	19
3.3.4. <i>Namjerno oštećenje</i>	20
3.3.5. <i>Pravne radnje bez naknade ili uz neznatnu naknadu</i>	23
3.3.6. <i>Zajam kojim se nadomješta kapital</i>	25
3.3.7. <i>Tajno društvo</i>	28
4. ZAKLJUČAK	30
5. LITERATURA	31

1. UVOD – INSTITUT POBIJANJA DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI

Suvremeni sustavi obveznog prava počivaju na načelu odgovornosti subjekata cjelokupnom imovinom za ispunjenje obveza preuzetih u pravnom prometu. Tako i Zakon o obveznim odnosima (dalje u tekstu: ZOO) propisuje da dužnik za ispunjenje svoje obveze odgovara cijelom svojom imovinom.¹ To načelo pak počiva na pretpostavci da svaki pravni subjekt ima inherentan interes težiti povećanju vlastite imovine te na taj način osigurati vlastiti probitak, ali i zaštitu interesa svojih vjerovnika. Prirodom stvari, tržišni će sudionici u ogromnoj većini slučajeva nastojati poduzimati poslove koji će dovesti do povećanja njihove vlastite imovine. Ta fundamentalna konstrukcija tržišne ekonomije osigurava da svi akteri pravnog prometa, vođeni osobnim partikularnim interesom vlastitog bogaćenja, kolektivnim djelovanjem postižu šire društvene ciljeve. Jedan od njih je postojanje ekonomskog i pravnog ozračja u kojem vjerovnici mogu očekivati da će njihove tražbine biti ispunjene. Povjerenje tržišnih dionika u pravni promet, a time i u pravni sustav je preduvjet za ekonomski i društveni razvoj.

Do problema potencijalno dolazi kada interes subjekta koji raspolaže vlastitom imovinom prestaje biti dugoročno povećanje te imovine. Vjerovnici takvog dužnika su u nepovoljnijoj poziciji jer se njihova mogućnost namirenja smanjuje samom činjenicom da njihov dužnik više ne teži povećanju vlastite imovine, a time i boniteta. Takav pravni subjekt bi djelovao isključivo na vlastitu štetu (što bi bilo u okviru slobode raspolaganja osobnom imovinom), ali pod uvjetom da nema vjerovnike kojima odgovara za ranije preuzete obveze. Kada takav dužnik ima vjerovnike, on poduzimanjem pravnih poslova kojima namjerno smanjuje vrijednost svoje imovine (npr. zato što zna da mu uskoro dospijevaju obveze koje ne može u cijelosti namiriti) direktno nanosi štetu i svojim vjerovnicima. Tu nastaje očita potreba za zaštitom vjerovnika koju su pravnici prepoznali već u antičkom Rimu. Zakonodavac ima odgovornost pružiti vjerovnicima adekvatne mehanizme za pravnu zaštitu protiv dužnikovih štetnih raspolaganja kako bi se održalo tržišno povjerenje i dosljedno provela rimska максима *pacta sunt servanda*.

Institut pobijanja dužnikovih pravnih radnji je pravni mehanizam kojim vjerovnici, čije su tražbine dospjele, mogu pobijati pravne radnje svog dužnika ako su poduzete na štetu

¹ NN 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, 114/2022, 156/2022, 155/2023, čl. 65. st. 2.

vjerovnika.² Kako dužnik ima slobodu raspolaganja imovinom, neovisno o tome što nije podmirio dospjeli dug, institut pobijanja dužnikovih pravnih radnji predstavlja iznimku od slobode raspolaganja imovinom³ jer otvara mogućnost pobijanja valjane dužnikove pravne radnje ako je ona poduzeta na štetu vjerovnika. U tim okolnostima zakonodavac implicitno deklarira da je zaštita vjerovnika pretežnji interes u odnosu na zaštitu slobode raspolaganja dužnika.

U hrvatskom pravnom poretku ZOO sadrži opće odredbe koje reguliraju pobijanje pravnih radnji dužnika u člancima 66. – 71. Uz ZOO, kao *lex generalis*, koji se odnosi na sve dužnike, postoje i posebne odredbe o pobijanju u Stečajnom zakonu⁴ (dalje u tekstu: SZ) koje se primjenjuju na dužnike u stečaju (*lex specialis*). Pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika je potkategorija klasične *Actio Pauliane*, ali uz niz specifičnosti koje su plod snažne zaštite vjerovnika koja proizlazi iz svrhe i prirode stečajnog postupka kao takvog.

Pobijanje pravnih radnji unutar i izvan stečaja imaju mnogo zajedničkih elemenata zbog srodnosti koja karakterizira odnos između ovih instituta. Oba instituta jednaki su, ponajprije, po *inter partes* učinku odnosno učinku koji vrijedi samo u odnosu na vjerovnike (ZOO)⁵ ili stečajnu masu (SZ)⁶ koji su podnijeli tužbeni zahtjev.⁷ Dakle, učinak pobijanja ne djeluje *erga omnes* kao kod utvrđivanja ništetnosti ili klasičnih poboynih ugovora.⁸ Nadalje, u oba slučaja je potrebno utvrditi da su ispunjene iste temeljne pretpostavke: da je dužnik poduzeo pravnu radnju, da je tom radnjom oštećen barem jedan vjerovnik, da je radnja vremenski bliska trenutku pobijanja te da kod dužnika ili treće osobe postoje određene okolnosti, subjektivne i/ili objektivne, koje opravdavaju pobijanje.⁹

Cilj ovog rada jest pružiti sistematičan i analitički prikaz instituta pobijanja pravnih radnji dužnika u hrvatskom pravu, s naglaskom na pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika i analizu posebnih osnova za pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika. Zbog logičke strukture instituta, a i ovog rada, potrebno je krenuti od opće analize pravnog okvira ZOO-a,

² ZOO čl. 66. st. 1.

³ Bilić, A.: *Pretpostavke pobijanja dužnikovih pravnih radnji po Zakonu o obveznim odnosima i Stečajnom zakonu*, u: *Zbornik Susreta pravnika Opatija '17*. Susret pravnika - Opatija, 2017. str. 280-344, 282.

⁴ NN 71/15, 104/17, 36/22, 27/24

⁵ ZOO čl. 70.

⁶ SZ čl. 212. st.7.

⁷ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 283

⁸ ZOO čl. 322.-335.

⁹ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 283.

pa potom prijeći na detaljniju obradu prava na pobijanje pravnih radnji dužnika nakon otvaranja stečajnog postupka nad istim.

2. POBIJANJE PRAVNIH RADNJI DUŽNIKA – ZOO

2.1. Opće pretpostavke za pobijanje

Zakon o obveznim odnosima postavlja opće i posebne pretpostavke za pobijanje pravnih radnji dužnika. Opće pretpostavke za pobijanje sastoje se od postojanja tražbine koja je dospjela za isplatu te postojanja pravne radnje na štetu vjerovnika.¹⁰

Nespretna zakonska formulacija otvorila je pitanje ispunjava li dospjela nenovčana tražbina prvu opću pretpostavku za pobijanje po ZOO-u. Sudovi su zauzeli stajalište da dospjela tražbina mora biti novčana radi formulacije koja uključuje riječ „isplata“¹¹ te na taj način ograničili pravo vjerovnika nenovčanih tražbina na pobijanje pravnih radnji njihovih dužnika. Ovakva sudska praksa je naišla na različite doktrinarnе reakcije, neki autori¹² pristaju na ovakvo gramatičko tumačenje, dok drugi kritiziraju ovaj pristup zastupajući oprečan stav utemeljen na teleološkom tumačenju. Potonja argumentacija se doima pravno uvjerljivijom te ima bolje praktične ishode jer sprječava stavljanje vjerovnika nenovčanih tražbina u komparativno lošiji položaj.¹³ Dospjelost vjerovnikove tražbine ne mora biti potvrđena pravomoćnom presudom, ključno je samo da je tražbina dospjela u trenutku podnošenja *actio Pauliane*.¹⁴ Vrhovni sud Republike Hrvatske je svojom odlukom potvrdio da ZOO ne zahtijeva da vjerovnikova tražbina bude ovršna, već je dospjelost dovoljna.¹⁵

Dužnikova pravna radnja koja je oštetila vjerovnika je vrlo bitna opća pretpostavka, između ostalog, i zbog toga što od trenutka poduzimanja te radnje kreće tijek prekluzivnih rokova za podnošenje tužbe.¹⁶ Pravna radnja u ovom kontekstu obuhvaća svaki postupak dužnika koji uzrokuje da se njegova imovina smanjuje u korist treće osobe ili na drugi način

¹⁰ ZOO čl. 66. st.1.

¹¹ Županijski sud u Koprivnici, odluka Gž – 962/00 od 30.11.2000.

¹² Eraković, A.: *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji*, Pravo i porezi, br. 1/10, siječanj 2010., str.12-22, 14.

Marković, S.; Mijoč, M.: *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji – kroz sudsku praksu redovnih sudova i Ustavno sudu Republike Hrvatske*, Hrvatska pravna revija, Ožujak 2013., str. 2.

¹³ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 289.

¹⁴ Marković, Mijoč, *op. cit.* (bilj 12.) str. 2.

¹⁵ Vrhovni sud Republike Hrvatske (VSRH), odluka Rev – 836/1990 od 13. lipnja 1991.

¹⁶ ZOO čl. 71. st. 2.

uzrokuje smanjenje mogućnosti vjerovnikovog namirenja.¹⁷ Tu je bitno istaknuti da se pravnom radnjom smatra i propuštanje zbog kojeg dužnik izgubi neko materijalno pravo ili stekne materijalnu obvezu.¹⁸ Predmet pobijanja je, stoga, širi od pravnog posla, ali najčešće se pobijaju pravni poslovi. Članak 68. ZOO-a taksativno navodi pravne radnje isključene od pobijanja poput prigodnih darova, sve pod uvjetom razmjernosti materijalnim mogućnostima dužnika.

Kriterij oštećenja vjerovnika je usko vezan uz presumpciju da je do oštećenja vjerovnika došlo poduzetom pravnom radnjom ako dužnik zbog nje nema dovoljno imovine za ispunjenje tražbine.¹⁹ Vjerovnik bi prvo trebao dokazati da dužnik nije u mogućnosti platiti dug, a onda i kauzalnu vezu između pravne radnje i nastale insolventnosti.²⁰ Dužnik nije u mogućnosti ispuniti dugovanu tražbinu kada nema dovoljno imovine da bi namirio vjerovnikovu tražbinu za naknadu štete odnosno novčani ekvivalent nenovčane tražbine.²¹ Ako je pobijana pravna radnja, do zaključenja glavne rasprave, uzrokovala smanjenje dužnikove imovine, a insolventnost dužnika je prethodno utvrđena, uzima se da postoji kauzalna veza između poduzete radnje i oštećenja vjerovnika.²²

Treća opća pretpostavka je doktrinarno konstruirana, a odnosi se na tezu da je potrebno da treća osoba stekne imovinsku korist pravnom radnjom dužnika. Pritom je nužno da treća osoba dobije imovinsku korist na teret dužnikove imovine,²³ kako bi se vjerovnik mogao namiriti iz viška imovine treće osobe koji je posljedica dužnikovog iracionalnog raspolaganja vlastitom imovinom.

2.2 Posebne pretpostavke za pobijanje

2.2.1. Naplatne pravne radnje

Zakon o obveznim odnosima u članku 67. propisuje posebne pretpostavke za pobijanje pravnih radnji dužnika uz temeljnu diferencijaciju između naplatnih i besplatnih pravnih radnji.

¹⁷ Eraković, *op.cit.* (bilj. 12.) str. 15.

¹⁸ ZOO čl. 66. st. 3.

¹⁹ ZOO čl. 66. st. 2.

²⁰ VSRH, odluka Rev – 82/08 od 29.10.2008.

²¹ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 298.

²² *Ibid.*, str. 300-301.

²³ *Ibid.* Str. 307.-308.

Naplatno raspolaganje generalno obilježava uzajamnost činidaba, odnosno dužnikovo pravo da primi protučinidbu u zamjenu za vlastitu činidbu imovinskog karaktera u korist treće osobe. Prema tome, za naplatnost pravne radnje ključno je utvrditi je li treća osoba, protivnik pobijanja, učinila određenu imovinsku žrtvu u sklopu pravne radnje (najčešće pravnog posla) u korist imovine dužnika.²⁴

Za pobijanje naplatnih pravnih radnji postavljene su dvije pretpostavke subjektivnog karaktera. Prvo, da je dužnik u vrijeme raspolaganja znao ili mogao znati da će pravnom radnjom nanijeti štetu svojim vjerovnicima, i drugo, da je trećoj osobi to bilo poznato ili moglo biti poznato.²⁵ Pobijanje je, dakle, moguće u situacijama u kojima je dužniku i trećoj osobi oštećenje vjerovnika bilo poznato ili moglo biti poznato. S obzirom na ove dvije mogućnosti, doktrina razlikuje doložnu (*actio Pauliana dolosa*) i kulpoznu (*actio Pauliana culposa*) Paulijansku tužbu.²⁶

Doložna Paulijana je oblik pobijanja (putem tužbe ili prigovora) koji uz, naplatnost pravne radnje, zahtijeva da su treća osoba i dužnik djelovali s namjerom (*dolus*). U odnosu na dužnika i treću osobu, potrebno je utvrditi da su znali da će poduzimanjem pravne radnje nastati šteta za dužnikovog vjerovnika. Potrebno je utvrditi da su navedene subjektivne okolnosti postojale u trenutku poduzimanja pravne radnje, a ne kasnije.²⁷ Pojam treće osobe u ovom kontekstu treba tumačiti široko kako bi obuhvatili, ne samo dužnikovog sugovaratelja nego i druge osobe koje su se okoristile od pravne radnje koju je dužnik poduzeo.²⁸

Kulpozna Pauliana se u odnosu na doložnu razlikuje po tome što dužnik i treća osoba djeluju s običnom nepažnjom, odnosno nisu znali, ali su mogli znati za oštećenje vjerovnika (oštećenje vjerovnika odnosno znanje dužnika o oštećenju). Tu se radi o slučajevima kada dužnik nije znao za oštećenje vjerovnika, ali bi znao da je postupao s pažnjom dobrog gospodarstvenika.²⁹ Kada u trenutku raspolaganja, dužnik ima dospjeli nenaplaćeni dug, a time i vjerovnika, sudska praksa tumači da je dužnik mogao znati za oštećenje vjerovnika da je pristupao u skladu s pažnjom dobrog gospodarstvenika.³⁰ Kod kulpoznog pobijanja, potrebno

²⁴ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 309.

²⁵ ZOO čl. 67. st.1.

²⁶ Momčinović, H.: *Pobijanje dužnikovih pravnih radnji prema Zakonu o obveznim odnosima*, Zbornik PFZ, 56, Posebni broj, 2006., str. 521 – 538, 527 – 529.

²⁷ Momčinović, *op. cit.* (bilj. 25.) str. 528

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Momčinović, *op. cit.* (bilj. 25.) str.529.

³⁰ VSRH, odluka Rev – 677/06 od 30.10.2007.

je dokazati i da je trećoj osobi moglo biti poznato da je dužnik mogao znati da poduzimanjem pravne radnje nanosi štetu vjerovniku.

Čak i iz ovako sažetog prikaza problematike, vidljivo je da bi dokazivanje subjektivnih pretpostavaka kod trećih osoba moglo biti veoma izazovno. Zakonodavac olakšava situaciju uvođenjem oborive presumpcije za slučajeve u kojima postoje obiteljske veze između dužnika i treće osobe.³¹ Kada je treća osoba dužnikov bračni drug, krvni srodnik u ravnoj liniji ili u pobočnoj do četvrtog stupnja ili u tazbinskoj do drugog stupnja, oborivo se predmnijeva da joj je bilo poznato da dužnik pravnom radnjom nanosi štetu vjerovniku.³² Ovakve situacije se u literaturi nazivaju „obiteljska paulijana“, iako je jedina razlika u odnosu na prethodno spomenute vrste pobijanja da se primjenjuje zakonska presumpcija jer je treća osoba u bliskom odnosu s dužnikom. Parnična posljedica primjene ove presumpcije je prebacivanje tereta dokazivanja na protivnika pobijanja (treću osobu).

Spomenute podjele pobijanja pravnih radnji dužnika su doktrinarnog karaktera i nemaju značajnije važnosti u praksi. Ne radi se o posebnim vrstama tužbi, već tužbe u sporovima o pobijanju često predstavljaju mješavinu više od jedne doktrinarne varijante *actio Pauliane*.

2.2.2. Besplatne pravne radnje

Besplatne pravne radnje su posebno regulirane stavkom 3. članka 67. ZOO-a zbog prirodne prikladnosti dužnikovih besplatnih raspolaganja imovinom za nanošenje štete vjerovnicima. Besplatne pravne radnje (raspolaganja) je moguće definirati negativno kao, one pravne radnje koje nisu naplatne.³³ Međutim osim klasičnih besplatnih raspolaganja poput darovanja, postoje i pravne radnje koje su učinkom i/ili svrhom jednake besplatnim pravnim radnjama. Ovakav stav, zakonodavac čak i eksplicitno izriče propisujući da se odricanje od nasljedstva smatra besplatnim raspolaganjem.³⁴ Neki od drugih pojavnih oblika u praksi su: preuzimanje duga, otpust duga, preuzimanje jamstva, napuštanje stvari, odricanje od nekog prava, avaliranje mjenice bez obveze itd.³⁵

Pobijanje besplatnih raspolaganja se u mnogim aspektima razlikuje od pobijanja naplatnih, stoga se ova podvrsta pobijanja u literaturi naziva „kvazi-paulijanskom tužbom“

³¹ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 311.

³² ZOO čl. 67. st. 2.

³³ Eraković, *op.cit.* (bilj. 12.) str. 19.

³⁴ ZOO čl. 67. st. 4.

³⁵ Eraković, *op.cit.* (bilj. 12.) str. 19.

(*actio quasi-pauliana*). Zakonodavac, kod pobijanja besplatnih pravnih radnji i s njima izjednačenih pravnih radnji, postavlja neoborivu presumpciju³⁶ da je dužnik znao da takvim raspolaganjem nanosi štetu vjerovnicima te eliminira uvjet koji se odnosi na subjektivne pretpostavke treće osobe.³⁷ Opravdanost ove presumpcije počiva na ideji da je jasno da dužnik ima znanje da nanosi štetu svom vjerovniku kojemu je dospjela tražbina, ako besplatno raspolaže imovinom i na taj način si samoinicijativno smanjuje imovinu bez traženja protučinidbe. Ovakav stav je potvrđen u praksi gdje dužnici najčešće posežu za besplatnim pravnim radnjama kako bi osujetili naplatu dugovanja.³⁸ Eliminacija subjektivnih pretpostavki vezanih za treću osobu je racionalna uzimajući u obzir da je taj kriterij svojevrsna zaštita poštene treće osobe. Spremnost ugovorne strane da žrtvuje dio svoje imovine da bi došlo do poduzimanja pravne radnje je indicija koja snažno logički upućuje na dobru vjeru te ugovorne strane. Iz toga slijedi da treća osoba koja nije žrtvovala dio svoje imovine kroz protučinidbu, nema pravo na istu razinu zaštite kao treća osoba kod naplatnih raspolaganja.³⁹

2.3. Ostale odredbe

Članci 69. i 71. ZOO-a sadržavaju vrlo bitne odredbe o prekluzivnim rokovima te drugim procesnim dimenzijama *actio Pauliane*.

Zakon propisuje da su prigovor i tužba procesna sredstva kojima se pobijaju pravne radnje dužnika.⁴⁰ Iz ove odredbe, ali i drugih okolnosti, jasno je da je svrha teoretske podjele na četiri različite „vrste“ *actio Pauliane* olakšavanje doktrinarne analize. U praksi je teško zamislivo da bi vjerovnik striktno podnio samo jednu „vrstu“ tužbe, češće će to biti svojevrsni amalgam nekoliko „vrsta“, uslijed raznih komplikacija koje mute granice ove stručne podjele. Zakonodavac daje vjerovniku mogućnost da svoje pravo na pobijanje dužnikovih pravnih radnji ostvari u ulozi aktivno, ali i pasivno legitimirane stranke u parnici. Prigovor bi vjerovnik mogao istaknuti, primjerice, u slučaju da dužnik otuđi stvar trećoj osobi, ali prije predaje, vjerovnik zaplijeni tu stvar, pa treća osoba (stjecatelj) tuži vjerovnika na predaju te stvari.⁴¹

³⁶ VSRH, odluka Rev – 643/84 od 31. 10. 1984.

³⁷ ZOO čl. 67. st. 3.

³⁸ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 314.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ ZOO čl. 69. st. 1.

⁴¹ Eraković, *op.cit.* (bilj. 12.) str. 19-20.

Svaki dužnikov vjerovnik je aktivno legitimiran za pobijanje pravnih radnji svog dužnika.⁴² Implicitno su uključeni univerzalni ili singularni sukcesori vjerovnika jer oni, prirodom stvari, postaju vjerovnici u trenutku stjecanja tražbine. Protivnici pobijanja su pasivno legitimirani, a to su prije svega dužnik, treća osoba u čiju je korist poduzeta radnja te univerzalni sukcesori te osobe.⁴³ Singularni sljednici treće osobe koji su stekli korist besplatno također mogu biti pasivno legitimirani, dok singularni sljednici koji su stekli korist naplatno mogu biti pasivno legitimirani samo ako su znali da se pribavljanje njihovog prednika (treće osobe) moglo pobijati.⁴⁴ Ovdje, još jednom, dolazi do izražaja jedno od temeljnih načela trgovačkog prava a to je zaštita poštenog stjecatelja (singularni sukcesor), u okolnostima u kojima je stekao predmetnu korist naplatno.

Tijek roka za podnošenje tužbe, o čemu je već bilo riječi, kreće teći od dana kada je poduzeta pravna radnja koja bi mogla biti predmetom pobijanja.⁴⁵ Ova odredba ima izrazit praktičan značaj zbog prekluzivne naravi danih rokova. Rok za podnošenje doložne i kulpozne paulijanske tužbe je godinu dana od poduzimanja sporne pravne radnje. U slučajevima obiteljske paulijanske i kvazipaulijanske tužbe rok za podnošenje je tri godine.⁴⁶ Od velike je praktične važnosti pitanje jesu li ovi rokovi materijalni ili procesni. Sintaksa zakonskog teksta upućuje na procesno-pravnu prirodu ovih rokova jer odredba govori o pravu na podnošenje tužbe. Međutim, sudska praksa je zauzela oprečan stav deklarirajući da se radi o materijalno-pravnim rokovima te da u slučaju proteka roka tužbu valja odbiti, a ne odbaciti kao što bi to bilo u slučaju da se radi o procesnim rokovima.⁴⁷ Ova distinkcija ima značajne implikacije jer se u slučaju odbijanja radi o meritornom rješenju spora koje povlači posljedice pravomoćnosti presude, dok kod odbačaja to nije slučaj.

⁴² ZOO čl. 66. st. 1.

⁴³ *Ibid.* čl. 69. st. 2.

⁴⁴ *Ibid.* čl. 69. st. 3.

⁴⁵ *Ibid.* čl. 71. st. 2.

⁴⁶ *Ibid.* čl. 71. st. 1.

⁴⁷ VSRH, odluka Rev 943/07 od 24.9.2008.

3. POBIJANJE PRAVNIH RADNJI STEČAJNOG DUŽNIKA – SZ

3.1 Uvod - komparativni pregled: ZOO i SZ

Pobijanje pravnih radnji dužnika se odvija prema pravilima ZOO-a, sve do trenutka otvaranja stečajnog postupka nad dužnikom. Objavom rješenja o otvaranju stečajnog postupka,⁴⁸ režim za pobijanje pravnih radnji novonastalog stečajnog dužnika postaje uređenje SZ-a kao *lex specialis*.

Otvaranjem stečaja nad dužnikom, dužnikova prava na raspolaganje imovinom prelaze na stečajnog upravitelja.⁴⁹ Unatoč tome, potrebno je predvidjeti mehanizam koji je prikladan za pobijanje pravnih radnji koje je dužnik poduzeo prije otvaranja stečajnog postupka, a na štetu jednog ili više vjerovnika. U odnosu na pobijanje iz ZOO-a, u stečajnom postupku je specifično to što je moguće da radnja štetna za jednog vjerovnika bude poduzeta u korist drugog vjerovnika. Uloga pobijanja pravnih radnji dužnika u stečaju više nije zaštita pojedinačnih interesa vjerovnika, već zaštita skupnih interesa stečajnih vjerovnika kao cjeline, te njihovog namirenja u skladu sa Zakonom.⁵⁰ Zakonodavac je, u svrhu zaštite jednakog položaja stečajnih vjerovnika, proširio i prilagodio institut pobijanja potrebama stečajnog postupka. Prelazak u režim pobijanja pravnih radnji SZ-a jedna je od ključnih posljedica otvaranja stečaja nad dužnikom.

Kao što je već spomenuto, oba uređenja dijele iste temeljne pretpostavke za pobožnost dužnikove pravne radnje. Iako je u SZ-u kompleksnija struktura zakonskog teksta, odredbe se mogu svesti, kao i u ZOO-u, na temeljne uvjete: da je dužnik poduzeo pravnu radnju, koja je dovela do oštećenja vjerovnika, da su kod dužnika i treće osobe prisutne određene subjektivne i/ili objektivne pretpostavke te da nisu istekli zakonski rokovi za pobijanje.⁵¹

O pitanju je li za pobijanje pravnih radnji i unutar stečaja potrebna dospjelost tražbine kao preduvjet, postoje različiti stavovi u pravnoj teoriji. Neki autori smatraju to razlikom između pobijanja izvan i unutar stečajnog postupka.⁵² Drugi marginalno uvjerljivije

⁴⁸ SZ čl. 158. st. 1.

⁴⁹ *Ibid.* čl. 159.

⁵⁰ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 317.

⁵¹ *Ibid.* str. 318.

⁵² Skorup, V.: *Pobijanje pravnih radnji dužnika po Zakonu o obveznim odnosima i Stečajnom zakonu*, Tradicionalno XXVIII. savjetovanje, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 20, Organizator, Zagreb, 2013., str. 352- 395, 388.

argumentiraju⁵³ da je dospelost tražbine, kao uvjet, implicitno zadovoljen jer tražbine u stečajnom postupku dopijevaju *ex lege* otvaranjem stečajnog postupka.⁵⁴ Istinitost tražbine je na sličan način imanentna statusu stečajnog vjerovnika jer se, u stečajnom postupku, prijavljene tražbine provjerava ispitivanjem na ispitnom ročištu.⁵⁵

Kao što je ranije rečeno, učinak obje vrste pobijanja dužnikovih pravnih radnji je ograničen na *inter partes* učinak. SZ tako propisuje da pravomoćna presuda u parnici povodom pobijanja raspolaganja stečajnog dužnika djeluje prema samom dužniku, stečajnoj masi i svim stečajnim vjerovnicima.⁵⁶

Aktivnu legitimaciju za tužbu radi pobijanja pravnih radnji prema SZ-u imaju: stečajna masa, odnosno u njeno ime stečajni upravitelj, i stečajni vjerovnici.⁵⁷ Moguće je da više aktivno legitimiranih tužitelja podnese tužbu, u tim situacijama tužitelji imaju položaj jedinstvenih suparničara.⁵⁸ Pasivno legitimirani protivnik pobijanja je vjerovnik prema kojem je poduzeta pobijana radnja.⁵⁹ Navedene razlike u odnosu na ZOO su jasno prilagođene kako bi težile ostvarenju istog cilja, ali u drugačijem pravnom kontekstu. SZ, kao i ZOO, omogućava podnošenje tužbe radi pobijanja dužnikovih raspolaganja i protiv univerzalnog sukcesora izvornog protivnika pobijanja.⁶⁰ Podnošenje tužbe za pobijanje je u stečaju dozvoljeno i protiv singularnog sljednika protivnika pobijanja pod vrlo sličnim uvjetima kao i izvan stečaja. Taksativno navedeni slučajevi uključuju nepoštenje singularnog sukcesora, singularnog sukcesora koji je stekao korist besplatno ili uz neznatnu protučinidbu i situacija gdje se nepoštenje oborivo presumira u slučaju kada je singularni sukcesor bliska osoba⁶¹ dužniku.⁶²

⁵³ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 319.

⁵⁴ SZ čl. 140.st.1.

⁵⁵ *Ibid.* čl. 260.

⁵⁶ *Ibid.* čl. 212. st. 7.

⁵⁷ *Ibid.* čl. 212. st. 1.

⁵⁸ Dika, M.: *Pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika*, Pravo u gospodarstvu, 2000., br. 6., str. 217-264, 255.

⁵⁹ SZ čl. 212. st. 2.

⁶⁰ *Ibid.* čl. 214. st. 1.

⁶¹ *Ibid.* čl. 207.

⁶² *Ibid.* čl. 214. st. 2.

3.2. Opće odredbe

Opća odredba o pobijanju unutar stečaja propisuje da su predmet pobijanja pravne radnje poduzete prije otvaranja stečajnog postupka kojima se remeti pravo na ujednačeno namirenje stečajnih vjerovnika (oštećenje vjerovnika), odnosno kojima se pojedini stečajni vjerovnici stavljaju u povoljniji položaj (pogodovanje vjerovnika).⁶³ Zakon također navodi da je s pravnom radnjom izjednačeno i propuštanje zbog kojeg je došlo do nekog oblika direktnog ili indirektnog oštećenja stečajne mase.⁶⁴

Pojam pravne radnje se, unutar stečajnog postupka, tumači jednako ekstenzivno kao i kod pobijanja izvan stečaja. Pozitivne pravne radnje koje bi se mogle pobijati uključuju: očitovanja volje kao osnove za nastanak pravnih poslova (npr. kojima se preuzimaju obveze), zaključci tijela trgovačkih društava, uporaba tuđe stvari ili suvlasničkog dijela, miješanje ili prerada stvari, derelikcija prava i dr.⁶⁵ Kod pobijanja pravnih poslova, osim samog pobijanja obveznopравnih poslova, moguće je pobijati i raspolaganja kojima se izvršavaju preuzete obveze (npr. davanje tabularne isprave, cesija). Te pravne radnje su, čak i pogodnije za pobijanje po ZOO-u⁶⁶ jer je pravna radnja ispunjenja ugovorne obveze direktni uzrok oštećenja vjerovnika, dok samo preuzimanje takve obveze ne dovodi nužno i do faktičnog oštećenja vjerovnika. Suprotno tome, kod pobijanja u stečaju već i samo preuzimanje obveze oštećuje druge vjerovnike jer im automatski razmjerno umanjuje stečajne kvote.⁶⁷

Pobojne mogu biti i neke procesne radnje kao što su: odricanje od tužbenog zahtjeva, priznanje istog, povlačenje tužbe, odustajanje od pravnog lijeka, povlačenje pravnog lijeka, priznanje činjenica, sklapanje nagodbe i dr. Najčešća pobojna propuštanja su baš procesnog karaktera, poput priznanja tužbenog zahtjeva i drugih izjava kojima dužnik pogoršava svoj položaj u parnici.⁶⁸ Uz procesne radnje, zakon izričito dopušta i pobijanje pravnih radnji za koje postoji ovršna isprava te radnji poduzetih u sklopu postupka ovrhe.⁶⁹ Treba naglasiti da se opseg pravnih radnji koje mogu biti predmet pobijanja u stečaju razlikuje u odnosu na pojedine posebne osnove za pobijanje.

⁶³ *Ibid.* čl. 198. st. 1.

⁶⁴ *Ibid.* čl. 198. st. 2.

⁶⁵ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 220

⁶⁶ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 293.

⁶⁷ *Ibid.* str. 330.

⁶⁸ Pavlović, M.: *Pobijanje pravnih radnji u stečaju*, Hrvatska pravna revija – listopad 2003. , str. 4.

⁶⁹ SZ čl. 210.

Ključna razlika između pobijanja u stečaju u odnosu na pobijanje izvan stečaja je da se mogu pobijati i radnje koje nije poduzeo dužnik. Radi se o slučajevima u kojima je dužnik omogućio poduzimanje radnje od strane treće osobe, a sve s istim štetnim učinkom na prava vjerovnika. Nužno je bilo obuhvatiti i ovakve modalitete zlouporabe kako stečajni dužnik ne bi mogao izbjeći pobijanje tako da željenu radnju realizira na kreativan način putem radnje koju bi poduzela treća osoba u dogovoru s dužnikom. Eklatantan primjer je podnošenje ovršnog prijedloga ili samoinicijativno ispunjenje činidbe, koju treća osoba duguje dužniku, nekom od dužnikovih vjerovniku.⁷⁰

U kontekstu pobijanja dužnikovih pravnih radnji, vrlo je važno kada se može smatrati da je pobijana pravna radnja poduzeta. SZ navedenu dilemu rješava generalnim pravilom da se smatra da je pravna radnja poduzeta u vrijeme nastupanja njezinih pravnih učinaka.⁷¹ Za izračunavanje rokova posebnih osnova za pobijanje, važno je, uz trenutak poduzimanja pravne radnje, identificirati i trenutak podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja. Rokovi se generalno računaju od dana na koji je prijedlog za otvaranje stečajnog postupka zaprimljen na sudu.⁷² Iznimno, ako je prije stečaja vođen predstečajni postupak, rokovi teku od zaprimanja prijedloga za otvaranje predstečajnog postupka.⁷³ Ukoliko je podneseno više prijedloga za otvaranje stečajnog postupka, relevantan je trenutak zaprimanja prvog dopuštenog i obrazloženog prijedloga, čak i ako stečajni postupak bude otvoren povodom nekog od kasnije podnesenih prijedloga.⁷⁴

Opća pretpostavka oštećenja vjerovnika se u stečaju odnosi na povredu kolektivnog interesa stečajnih vjerovnika, a ne povredu interesa jednog vjerovnika kao u ZOO-u. SZ razlikuje pojmove pogodovanja i oštećenja vjerovnika iako se radi o istom temeljnom učinku, a to je smanjenje mogućnosti namirenja stečajnih vjerovnika u partikularnu korist nekog vjerovnika. U odnosu na ZOO, u stečaju nije potrebno dokazivati da dužnik nema dovoljno imovine za ispunjenje obveza jer je takvo stanje dužnika imanentno situaciji otvaranja stečajnog postupka.⁷⁵ Pravne radnje kojima je dužnik otuđio neki dio imovine koji nije pogodan za naplatu vjerovnika ne umanjuju mogućnost namirenja vjerovnika te stoga nisu

⁷⁰ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 321.

⁷¹ SZ čl. 209. st. 1.

⁷² *Ibid.* čl. 208. st. 1.

⁷³ *Ibid.* čl. 208. st. 3.

⁷⁴ *Ibid.* čl. 208. st. 2.

⁷⁵ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 330.

pobojne. Tako, primjerice, otuđivanje stvari na kojoj neki vjerovnik ima izlučno pravo⁷⁶ ili otuđivanje stvari nad kojom se ne može provesti ovrha ne može biti predmetom pobijanja.⁷⁷

Za potrebe nekih od posebnih osnova za pobijanje pravnih radnji unutar stečaja potrebno je razlikovati izravno od neizravnog oštećenja vjerovnika. Izravno oštećenje je u literaturi definirano kao pravna radnja koja štetnu posljedicu izazove u trenutku poduzimanja, bez potrebe nastupanja nekih drugih okolnosti da bi se šteta realizirala.⁷⁸ Najjednostavniji primjeri bi bili prodaja zemljišta ispod vrijednosti ili davanje osiguranja banci u znatno većoj vrijednosti od iznosa realiziranog kredita.⁷⁹ Izravno oštećenje je isključeno ako su u trenutku ugovaranja činidbe jednake vrijednosti,⁸⁰ ali ako bi se jednakost vrijednosti činidaba naknadno promijenila, moglo bi se raditi o neizravnom (posrednom) oštećenju.⁸¹ Neizravno oštećenje kao zaseban pojam nema veću važnost jer je praktični značaj neizravnog oštećenja često ograničen na konstataciju da se radi o oštećenju, ali ne izravnom. Tome je tako, poglavito, zato što nijedna od posebnih osnova za pobijanje ne zahtijeva neizravno oštećenje kao pretpostavku.

S ovim u vezi, valja spomenuti i pojam gotovinskog posla iz članka 211. SZ-a. Gotovinskim se smatra posao u sklopu kojeg dužnik primi protučinidbu jednake vrijednosti danoj činidbi na način da ta korist izravno uđe u imovinu dužnika. Gotovinski posao se može pobijati samo na temelju osnove namjernog oštećenja.⁸² S obzirom da opis gotovinskog posla isključuje mogućnost pravne radnje bez naknade ili uz neznatnu naknadu, kao i izravno oštećenje (ekvivalentna vrijednost činidbi) te da se nužno radi o kongruentnom namirenju, jedina mogućnost oštećenja koja preostaje je posredno oštećenje koje se može pobijati temeljem članka 202. SZ-a.⁸³

⁷⁶ SZ čl. 147.

⁷⁷ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 229-230.

⁷⁸ *Ibid.* str. 226-227.

⁷⁹ Pavlović, *op.cit.* (bilj. 68.) str. 8.

⁸⁰ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 331.

⁸¹ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 227-228.

⁸² SZ. čl. 211.

⁸³ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 332.

3.3. Posebne osnove za pobijanje

3.3.1. Kongruentno pokriće (namirenje)

Članak 199. SZ-a nosi naziv kongruentno namirenje, iako je u literaturi opće prihvaćen stav da je kongruentno pokriće precizniji termin koji bi bilo oportuno koristiti. U skladu s njemačkim uzorom, SZ ovom osnovom za pobijanje obuhvaća i šire radnje od namirenja, kao što je dužnikovo davanje osiguranja (pokrića) za tražbinu pojedinog vjerovnika.⁸⁴ Kongruentnim pokrićem se smatraju pravne radnje kojima se jednom stečajnom vjerovniku daje osiguranje ili namirenje na način i u vrijeme sukladno sadržaju njegova prava.⁸⁵ Iz definicije su isključeni vjerovnici stečajne mase i izlučni vjerovnici⁸⁶ jer njihov položaj osigurava da njihovo kongruentno namirenje ne smanjuje mogućnost namirenja stečajnih vjerovnika. Standardni primjer kongruentnog pokrića bi bilo dužnikovo plaćanje kupoprodajne cijene odmah po dospjeću ili davanje osiguranja za puni iznos te cijene u obliku hipoteke nekom od vjerovnika. U normalnim okolnostima, kongruentno ispunjenje je pravno poželjno ponašanje, ali uz postojanje stečajnih razloga⁸⁷ na strani dužnika, kongruentno ispunjenje neke od dužnikovih obveza ima oštećujući učinak na ostale vjerovnike. Osim raspolaganja imovinom, i neke procesne radnje mogu biti oblik davanja kongruentnog pokrića kao npr. priznanje duga u javnobilježničkoj ispravi, priznanje tužbenog zahtjeva ili činjenica, neulaganje žalbe i sl.⁸⁸ Zakonodavac dijeli radnje kongruentnog pokrića na radnje poduzete prije i na one poduzete nakon podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka.

Pravne radnje kongruentnog pokrića poduzete prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka pobojne su ako je: (1) pravna radnja poduzeta tijekom posljednja tri mjeseca prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja, (2) dužnik u trenutku poduzimanja radnje bio nesposoban za plaćanje i (3) vjerovnik u to vrijeme znao za dužnikovu nesposobnost.⁸⁹

Ispunjenje vremenskog uvjeta provjerava se prema ranije navedenim pravilima za određivanje trenutka poduzimanja pravne radnje i trenutka podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja.

⁸⁴ Pavlović, *op.cit.* (bilj. 68.) str. 11.

⁸⁵ SZ čl. 199. st.1.

⁸⁶ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 323.

⁸⁷ SZ čl. 5.

⁸⁸ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 234.

⁸⁹ SZ čl. 199. st.1.

Drugi uvjet je zapravo objektivan kriterij u odnosu na financijsko stanje dužnika. Zakonodavac se ovdje referira na nesposobnost za plaćanje dužnika u kontekstu istoimenog stečajnog razloga. Članak 6. SZ-a definira nesposobnost za plaćanje kao stanje dužnika u kojem on ne može trajnije ispunjavati svoje dospjele novčane obveze te postavlja uvjete pod kojima se presumira da je dužnik insolventan. Moguće postojanje drugih stečajnih razloga (prijeteca insolventnost ili prezaduženost) nije relevantno za ocjenu je li dužnik nesposoban za plaćanje.⁹⁰

Treća pretpostavka je subjektivnog tipa i odnosi se na znanje vjerovnika za dužnikovu insolventnost. Znanje mora postojati u trenutku u kojem je pravna radnja poduzeta odnosno u vrijeme nastupanja posljedica. Smatra se da je vjerovnik znao kada je za nesposobnost dužnika znala osoba zadužena (od strane vjerovnika) za praćenje stanja dužnika. Kod pravnih osoba relevantno je znanje organa zastupnika (uprava), a s time u vezi, kod skupnog zastupanja dovoljno je znanje samo jednog zastupnika (člana uprave).⁹¹ Utvrđivanje postojanja znanja vjerovnika je znatno olakšano dvjema zakonskim presumpcijama. Prva predmnijeva postojanje znanja vjerovnika ako je znao ili morao znati za okolnosti koje nužno upućuju na nesposobnost za plaćanje dužnika.⁹² Teret dokazivanja da je vjerovnik znao za takve okolnosti leži na pobijatelju pravne radnje. Druga presumpcija odnosi se na osobe koje su u vrijeme poduzimanja radnje bile bliske dužniku, za njih se predmnijeva da su znali za nesposobnost za plaćanje ili prijedlog za otvaranje stečajnog postupka.⁹³ Bliske osobe su, prirodom stvari, različito definirane za dužnika fizičku te dužnika pravnu osobu u čl. 207. SZ-a.

Pravne radnje kongruentnog pokrića poduzete nakon podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka pobojne su ako je vjerovnik u vrijeme poduzimanja radnje znao za nesposobnost za plaćanje ili prijedlog za otvaranje stečajnog postupka.⁹⁴ Razvidno je da je za pobijanje pravnih radnji poduzetih nakon podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja potrebno ispuniti manji broj pretpostavki. Pretpostavka vezana za rok je implicitno ispunjena ako je pravna radnja uistinu poduzeta nakon trenutka podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja nad dužnikom. Također, s obzirom da je podnesen prijedlog za otvaranje stečaja, u tim okolnostima nije potrebno provjeravati sposobnost za plaćanje dužnika zato što će do pobijanja pravnih radnji doći tek ako stečajni postupak bude otvoren, a u tome slučaju je nužno postojao

⁹⁰ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 234.

⁹¹ *Ibid.* str. 235.

⁹² SZ čl. 199. st. 3.

⁹³ *Ibid.* st. 4.

⁹⁴ *Ibid.* st. 2.

stečajni razlog nakon trenutka podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja. Jedini kriterij čije se ispunjenje i dalje zahtijeva, u odnosu na pravne radnje poduzete prije podnošenja prijedloga, je znanje vjerovnika za nesposobnost dužnika za plaćanje. Ovaj uvjet je i dalje nužan kako bi se osigurala zaštita poštenog vjerovnika, ali je proširen i na znanje vjerovnika za podneseni prijedlog za otvaranje stečaja nad dužnikom. Ovakvo rješenje opravdano je jednostavnim logičkim slijedom koji upućuje na to da je znanje vjerovnika za prijedlog za otvaranje stečajnog postupka *de facto* jednako znanju vjerovnika za nesposobnost plaćanja jer postojanje prijedloga za otvaranje stečaja snažno upućuje na financijske teškoće dužnika. I u ovoj potkategoriji pobijanja kongruentnih radnji, utvrđivanje postojanja subjektivnih pretpostavki na strani vjerovnika olakšano je presumpcijama o znanju vjerovnika i znanju osoba bliskih dužniku. Presumpcije se, u ovom slučaju, odnose, osim na znanje o insolventnosti dužnika, i na znanje o postojanju prijedloga za otvaranje stečajnog postupka.

Iznimka od navedenih pravila za pobijanje pravnih radnji kongruentnog pokrića odnosi se na slučajeve u kojima je vjerovnik kongruentno pokriće primio na temelju mjenice ili čeka. Ne može se pobijati takva isplata koju je dužnik napravio temeljem mjenice, ako bi vjerovnik odbijanjem primanja isplate izgubio regresni zahtjev prema drugim regresnim obveznicima temeljem mjeničnog prava.⁹⁵ Unatoč ovome, mogućnost pobijanja pravne radnje kongruentnog ispunjenja mjenične obveze nije potpuno isključena, već se radi o promjeni protivnika pobijanja koja je potrebna zbog specifičnosti mjenice kao instrumenta trgovačkog prava. Protivnik pobijanja, u navedenoj situaciji, postaje posljednji regresni obveznik koji je dužan namiriti stečajnom dužniku ono što je isti isplatio povodom mjenice.⁹⁶ Pritom će se to pobijanje protiv mjeničnog regresnog obveznika odvijati sukladno ranije navedenim pravilima za pobijanje pravnih radnji kongruentnog pokrića. Sve navedeno u odnosu na mjenicu se na odgovarajući način primjenjuje i na isplate dužnika temeljem čeka.⁹⁷

3.3.2. Inkongruentno pokriće (namirenje)

Inkongruentno pokriće je oprečan pojam kongruentnom pokriću. Zbog takvog odnosa između ovih instituta moguće je na vrlo jednostavan način negativno definirati inkongruentno pokriće, ali Zakon radi preciznosti sadrži pozitivnu definiciju koja oslikava logički odnos ovih antonima. Inkongruentim pokrićem se smatra davanje ili omogućavanje osiguranja ili

⁹⁵ *Ibid.* čl. 206. st. 1.

⁹⁶ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 239.

⁹⁷ SZ čl. 206. st. 3.

namirenja stečajnom vjerovniku koje on nije imao pravo zahtijevati na taj način ili u to vrijeme.⁹⁸ Prema tome, inkongruentnost se utvrđuje uspoređivanjem pravne radnje koju je dužnik poduzeo s pravnom radnjom koju je dužnik bio dužan poduzeti.⁹⁹ Inkongruentim pokrićem može se smatrati pravna radnja, koja ili u dijelu u kojem, opterećuje imovinu dužnika više nego što to vjerovnikovo pravo zahtijeva. Kao i kod kongruentnog pokrića zakonodavac radi distinkciju između namirenja i davanja osiguranja, kao dva oblika inkongruentnog pokrića. Najčešći primjeri inkongruentnog namirenja uključuju: dužnikovo ispunjenje neutužive ili zastarjele tražbine, ispunjenje ugovora s nevaljanom formom koji time konvalidira,¹⁰⁰ ispunjenje uvjetnih tražbina prije nastupanja uvjeta ili ispunjenje pobožnih pravnih poslova. Pojam inkongruentnog osiguranja tumači se kao pravna radnja koja nekom vjerovniku omogućava da se ostvarivanjem stečenih prava namiri prije ostalih vjerovnika. Jasni primjeri bi bili slučajevi osobnih, realnih, akcesornih, fiducijarnih ili apstraktnih osiguranja zasnovanih ugovorom ili *ex lege*.¹⁰¹

Zakonodavac razlikuje tri alternativna slučaja u kojima se mogu pobijati pravne radnje inkongruentnog pokrića. Prva alternativa se odnosi na situacije u kojima je pravna radnja inkongruentnog pokrića poduzeta u posljednjem mjesecu prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka ili nakon toga.¹⁰² U ovom slučaju se ne traži ispunjenje nijednog drugog kriterija osim vremenske bliskosti. Vjerovnik koji primi inkongruentno pokriće zapravo dobiva nešto na što nije imao pravo,¹⁰³ stoga zaslužuje manju zaštitu nego vjerovnik koji primi kongruentno pokriće. Vremenska bliskost poduzimanja radnje pokretanju stečaja i inkongruentnost danog pokrića jasno upućuju na vjerojatno znanje vjerovnika za poslovne probleme dužnika. Ova okolnost također doprinosi niskoj razini zaštite vjerovnika u ovoj varijanti pobijanja inkongruentnih pravnih radnji.

Drugi slučaj se odnosi na poduzimanje pravne radnje inkongruentnog pokrića tijekom drugog ili trećeg mjeseca prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka, a uz to je i dužnik u to vrijeme bio nesposoban za plaćanje.¹⁰⁴ U ovoj iteraciji pobijanja inkongruentnih pravnih radnji širi se vremenski opseg pobožnih radnji, ali uz postojanje insolventnosti dužnika. Slično kao i kod kongruentnog pokrića, ovo je objektivna pretpostavka. Treća varijanta se

⁹⁸ *Ibid.* čl. 200. st. 1.

⁹⁹ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 323.

¹⁰⁰ ZOO čl. 294.

¹⁰¹ Pavlović, *op. cit.* (bilj. 68.) str. 15.

¹⁰² SZ čl. 200. st. 1. t. 1.

¹⁰³ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 324.

¹⁰⁴ SZ čl. 200. st. 1. t. 2.

odnosi na pravne radnje inkongruentnog pokrića poduzete tijekom istog vremenskog razdoblja, ali uz okolnost da je vjerovnik u trenutku poduzimanja radnje znao da se njome oštećuju vjerovnici.¹⁰⁵ Zakonodavac uvodi alternativni kriterij dužnikovoj insolventnosti za pobijanje inkongruentnih radnji poduzetih u istom razdoblju. Subjektivni kriterij vjerovnikovog znanja za oštećenje vjerovnika je, kao i kod kongruentnog pokrića, izazov dokazati. Kako bi olakšao dokazivanje,¹⁰⁶ zakonodavac i kod inkongruentnog pokrića uvodi zakonske presumpcije po uzoru na iste kod kongruentnog pokrića. Tako se predmnjeva da je za oštećenje vjerovnika znao vjerovnik koji je znao ili morao znati za okolnosti na temelju kojih se moralo zaključiti da se predmetnom radnjom oštećuju vjerovnici. Za osobe bliske dužniku¹⁰⁷ se također presumira da su znale za oštećenje.¹⁰⁸

3.3.3. Pravne radnje kojima se vjerovnici izravno oštećuju (izravno oštećenje)

O izravnom oštećenju kao podvrsti oštećenja vjerovnika, već je bilo riječi. Radi se o radnjama kojima se vjerovnici oštećuju samim poduzimanjem pravne radnje bez potrebe da nastupe neke dodatne okolnosti da bi se šteta realizirala. Pravne radnje kojima se vjerovnici izravno oštećuju predstavljaju posebnu osnovu za pobijanje pravnih radnji. Zbog izravnog oštećenja prvenstveno se mogu pobijati pravni poslovi.¹⁰⁹ Pravni poslovi, u ovom kontekstu, mogu biti jednostrani ili dvostrani, ključno je da se radi o očitovanju volje usmjerenom na stvaranje određenih pravnih učinaka.¹¹⁰ Zakonodavac s pravnim poslovima izravnog oštećenja izjednačava i druge pravne radnje kojima dužnik gubi neko svoje pravo ili to pravo ne može realizirati, kao i pravne radnje na temelju kojih se protiv dužnika može održati na snazi neki imovinskopravni zahtjev.¹¹¹ Navedeno se generalno odnosi na propuštanja. Neki primjeri bi bili: propuštanje protesta u mjeničnim stvarima, propuštanje prekida dosjelnosti, propuštanje podnošenja pravnog lijeka, propuštanje izjavljivanje prigovora zastare i sl.¹¹²

Ova osnova za pobijanje se razlikuje u odnosu na odredbe o kongruentnom i inkongruentnom pokriću, prvenstveno zato što se traži da je pobijanu radnju poduzeo upravo dužnik. Također, nije potrebno da je radnja poduzeta u korist stečajnog vjerovnika, već je

¹⁰⁵ *Ibid.* t. 3.

¹⁰⁶ Pavlović, *op.cit.* (bilj. 68.) str. 14.

¹⁰⁷ SZ čl. 207.

¹⁰⁸ *Ibid.* čl. 200. st. 2.

¹⁰⁹ *Ibid.* čl. 201. st. 1.

¹¹⁰ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 324.

¹¹¹ *Ibid.* čl. 201. st. 2.

¹¹² Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 242.

moгуće i da je poduzeta u korist neke treće osobe. U pravnoj teoriji je donekle prijeporno pitanje odnosa instituta izravnog oštećenja te kongruentnog i inkongruentnog pokrića. Šire je prihvaćen stav da ova dva režima za pobijanje ne koegzistiraju kao ravnopravne osnove za pobijanje istog opsega pravnih radnji. Umjesto toga, odredbe o kongruentnom i inkongruentnom pokriću treba promatrati kao specijalne odredbe temeljem kojih se pobijaju pravne radnje namirenja i pokrića danog stečajnom vjerovniku, dok se odredbe izravnog oštećenja primjenjuju na ostale slučajeve izravnog oštećenja koji se ne mogu podvesti pod poslove pokrića ili namirenja u smislu članaka 199. i 200. SZ-a.¹¹³

Zakon razlikuje pobijanje pravnih radnji izravnog oštećenja koje su poduzete prije i poslije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka. Za pravne radnje poduzete prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka potrebno je da: (1) je pravna radnja poduzeta u posljednja tri mjeseca prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka, (2) u vrijeme poduzimanja dužnik je bio nesposoban za plaćanje i (3) druga strana je znala za tu nesposobnost. Detaljnija obrada ovih pretpostavki kod kongruentnog pokrića je odgovarajuća i u kontekstu izravnog oštećenja.

Ako se radi o pravnoj radnji poduzetoj nakon podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka, pravna radnja je pobjona ukoliko je druga strana znala ili morala znati za nesposobnost za plaćanje ili za prijedlog za otvaranje stečajnog postupka.¹¹⁴ Kao i kod kongruentnog i inkongruentnog pokrića, zakonodavac se vodi istom racionalizacijom i opravdano pruža manju zaštitu trećim osobama koje su sklopile pravni posao s dužnikom nakon podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja. Pri tom dolazi do istih problema s dokazivanjem subjektivnih elemenata na strani treće osobe, stoga se i kod izravnog oštećenja primjenjuju presumpcije o znanju protivnika pobijanja kao i o znanju osoba bliskih dužniku.¹¹⁵

3.3.4. Namjerno oštećenje

U praksi hrvatskih sudova namjerno oštećenje je najčešće korištena posebna osnova za pobijanje pravnih radnji unutar stečajnog postupka.¹¹⁶ Tome je tako, prvenstveno zato što su pobijanjem zbog namjernog oštećenja obuhvaćene pravne radnje poduzete u veoma dugom

¹¹³ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 324-325.

¹¹⁴ SZ čl. 201. st. 1.

¹¹⁵ *Ibid.* čl. 201. st. 3.

¹¹⁶ Bilić A.; Bratković M.: *Pobjonost namjernog oštećenja vjerovnika stečajnog dužnika*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 71, (3-4), 2021., str. 443-476, 443.

vremenskom rasponu prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja. Zakonodavac tako dug rok balansira kumuliranjem zahtjevnih subjektivnih pretpostavki na strani dužnika i treće osobe. Osim što ovako dug rok za pobožnost nastoji polučiti odvrćući učinak, njime se također i penalizira fraudolozno postupanje stečajnog dužnika prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja.

Pobožne su pravne radnje koje je dužnik poduzeo u posljednjih deset godina prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka ili nakon toga s namjerom da ošteti vjerovnike, ako je druga strana znala za dužnikovu namjeru.¹¹⁷ Iz ove odredbe, jasna su tri glavna elementa namjernog oštećenja kao posebne osnove za pobijanje. Radi se o vremenskom uvjetu od 10 godina (1), namjeri dužnika da ošteti vjerovnike (2) i znanju treće osobe za dužnikovu namjeru (3). Uz navedeno, tužitelj bi u parnici radi pobijanja morao dokazati sporedne elemente, kao i opće pretpostavke pobijanja. Uključujući: da je otvoren stečaj nad dužnikom, da je dužnik (ili njegov zastupnik) poduzeo spornu pravnu radnju, da je treća osoba stekla imovinsku korist pravnom radnjom i da je pravnom radnjom poremećeno ujednačeno namirenje vjerovnika.¹¹⁸

Vremenski kriterij, koji uvjetuje pobožnost pravnih radnji namjernog oštećenja, je u bitnome jednak kao i rokovi kod drugih posebnih osnova za pobijanje. Shodno tome, na namjerno oštećenje se primjenjuju standardna pravila o računanju rokova kod pobijanja u stečaju. Rok se, kao i kod dosad spomenutih osnova, računa od trenutka podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka.

Namjera dužnika da ošteti vjerovnike je prva subjektivna pretpostavka za pobijanje pravne radnje zbog namjernog oštećenja. Namjera dužnika očituje se u dva elementa. Prvo, svijest da će pravna radnja oštetiti vjerovnike, i drugo, volja dužnika, odnosno da je dužnik htio ili barem pristao na oštećenje vjerovnika kao posljedicu svoje radnje. Prema tome, dovoljno je da postoji i samo neizravna namjera (*dolus eventualis*).¹¹⁹ Teret dokazivanja namjere je na pobijatelju¹²⁰ kojem bi uspješno dokazivanje te okolnosti išlo u korist u parnici. U slučajevima u kojima je dužnik poduzeo pravnu radnju kongruentnog pokrića ili gotovinskog posla, namjera oštećenja je u pravilu isključena. Ipak, neizravna namjera može postojati ako je dužnik u trenutku poduzimanja radnje znao da je nesposoban za plaćanje.¹²¹ U tim okolnostima davanje

¹¹⁷ SZ čl. 202. st. 1.

¹¹⁸ Bilić, Bratković *op.cit.* (bilj. 116.), str. 446.

¹¹⁹ *Ibid.* str. 450-451.

¹²⁰ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 244.

¹²¹ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 333. -334.

kongruentnog pokrića jednom vjerovniku upućuje na postojanje neizravne namjere dužnika da ošteti ostale vjerovnike. Potpuno je obrnuto s inkongruentnim pokrićem čije je davanje jaka indicija za postojanje namjere za oštećenje vjerovnika. Unatoč tome, davanje inkongruentnog pokrića neće se uzeti kao indicij za namjeru oštećenja vjerovnika ako okolnosti upućuju da je radnja poduzeta iz nekog drugog pobjono irelevantnog razloga (npr. pokušaj sanacije).¹²² Pravne radnje koje udovoljavaju pretpostavkama za pobijanje kongruentnog ili inkongruentnog pokrića, ali i namjernog oštećenja, mogu se pobijati na temelju posebne osnove po izboru pobijatelja.¹²³ Pravne radnje kojima se izravno oštećuju vjerovnici također mogu biti pobijane po osnovi namjernog oštećenja, a pogotovo u slučajevima u kojima dužnik daje kongruentno pokriće za obvezu nastalu iz pravnog posla koji izravno oštećuje vjerovnike. U tom slučaju oportuno je pobijati izravno oštećujući pravni posao, a ne pravnu radnju kongruentnog pokrića jer je pri izravnom oštećenju lakše dokazati namjeru.¹²⁴ Međutim, u pravilu, nije moguće na temelju same činjenice da je poduzeta pravna radnja izravnog oštećenja, sa sigurnošću utvrditi da je dužnik imao namjeru oštetiti vjerovnike. Pri utvrđivanju namjere vrlo je važna svijest dužnika o vlastitoj financijskoj situaciji u trenutku poduzimanja radnje.¹²⁵ Osim navedenih postoje i druge okolnosti koje mogu biti indikativne s obzirom na pitanje je li postojala namjera dužnika za oštećenjem. Na primjer: besplatnost pravne radnje, bliskost s protivnikom pobijanja, ekvivalentnost vrijednosti činidbi, (prijeteća) insolventnost itd.¹²⁶

Posljednji glavni element namjernog oštećenja kao posebne osnove za pobijanje je znanje treće osobe za dužnikovu namjeru da ošteti vjerovnike. Radi lakšeg utvrđivanja, zakonodavac postavlja oborivu presumpciju tako da se znanje za dužnikovu namjeru oštećenja pretpostavlja ako je protivnik pobijanja znao da dužniku prijeti nesposobnost za plaćanje i da se radnjom oštećuju vjerovnici.¹²⁷ Iako je baza ove presumpcije kumulativne prirode, u praksi će dovoljno biti dokazati znanje za prijetecu insolventnost koje jasno upućuje na znanje da se oštećuju vjerovnici dužnikovom radnjom.¹²⁸ Zakonodavac ide i korak dalje, te uvodi neoborivu presumpciju da je protivnik pobijanja znao za okolnosti iz baze oborive presumpcije, ako je znao ili morao znati za okolnosti iz kojih se nužno mora zaključiti da je dužnik nesposoban za plaćanje i da se radnjom oštećuju vjerovnici.¹²⁹ Tako imamo lanac od dvije presumpcije koji

¹²² Bilić, Bratković *op.cit.* (bilj. 116.), str. 452.

¹²³ *Ibid.* str. 453.

¹²⁴ *Ibid.* str. 454-455.

¹²⁵ Dika *op.cit.* (bilj. 58), str. 245.

¹²⁶ Bilić, Bratković *op.cit.* (bilj. 116.), str. 457-459.

¹²⁷ SZ čl. 202. st. 1.

¹²⁸ Bilić, Bratković *op.cit.* (bilj. 116.), str. 463.

¹²⁹ SZ čl. 202. st. 2.

rezultira time da se smatra da je protivnik pobijanja znao za dužnikovu namjeru ako je znao ili morao znati za okolnosti iz kojih se moralo zaključiti da je dužnik nesposoban za plaćanje, osim ako protivnik pobijanja uspije oboriti prvo spomenutu presumpciju.

Posebno je reguliran jedan specifični oblik pravne radnje izravnog oštećenja. Naplatni ugovor koji dužnik sklopi sa sebi bliskom osobom kojim se izravno oštećuju vjerovnici može se pobijati samo ako je sklopljen unutar dvije godine od dana podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka.¹³⁰ Samo postojanje izravno oštećujuće pravne radnje ne znači da postoji namjera dužnika za oštećenjem vjerovnika, ali zakonodavac smatra da je opravdano pretpostaviti namjeru dužnika kada poduzme takvu radnju u korist bliske osobe(čl. 207. SZ). Osim što se u ovim okolnostima dužnikova namjera neoborivo presumira, predmnijeva se i znanje bliske osobe za tu dužnikovu namjeru. Ova je pretpostavka oborive naravi.¹³¹ Shodno tome, u navedenim okolnostima dolazi do prebacivanja tereta dokaza na protivnika pobijanja koji će nastojati dokazati da nije znao ili nije morao znati za dužnikovu namjeru. Osim ovih razlika, u odnosu na klasično namjerno oštećenje, jasna je i razlika u vremenskom opsegu osnove za pobijanje. Ako pobijatelj zbog kraćeg vremenskog opsega, nije u mogućnosti pobijati naplatni ugovor po ovoj posebnoj osnovi, preostaje alternativa pobijanja na temelju općeg namjernog oštećenja.¹³²

3.3.5. Pravne radnje bez naknade ili uz neznatnu naknadu

Pravne radnje dužnika bez naknade ili uz neznatnu naknadu mogu se pobijati, osim ako su poduzete četiri godine prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka.¹³³ Prvenstveno, korisno je razlučiti pravne radnje bez naknade od pravnih radnji uz neznatnu naknadu. Radnja bez naknade je dužnikova radnja povodom koje onaj prema kome je poduzeta nije dužan ispuniti dužniku ili trećem nikakvu protučinidbu odgovarajuće protuvrijednosti.¹³⁴ Tu valja naglasiti da protučinidba u korist treće osobe može biti adekvatne vrijednosti i samim time pravna radnja stečajnog dužnika jest naplatna, iako dužnik nije onaj koji je primio protučinidbu.¹³⁵ Ravnoteža između vrijednosti dužnikove činidbe i protučinidbe protivnika pobijanja treba procjenjivati objektivno, prema vrijednosti u trenutku u kojem se protivnik

¹³⁰ SZ čl. 202. st. 3.

¹³¹ Bilić, Bratković *op.cit.* (bilj. 116.), str. 455.

¹³² *Ibid.* str. 457.

¹³³ SZ čl. 203.

¹³⁴ Dika *op.cit.* (bilj. 58), str. 247-248.

¹³⁵ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 325.

pobijanja obvezao dati naknadu.¹³⁶ Je li naknada neznatna nužno je procijeniti u svakom pojedinom slučaju za sebe, ali kao neko opće pravilo može se uzeti da se naknada smatra neznatnom ako je njena vrijednost malo veća od polovice vrijednosti dužnikove činidbe, uključujući naravno i sve manje od toga.¹³⁷ Sudska praksa svjedoči pobijanju raznovrsnih oblika besplatnih pravnih radnji poput prijenosa bezvrijednih dionica umjesto isplate novca, prijenos dionica bez ugovorene protučinidbe, ugovor o darovanju stana, prodaja automobila po cijeni manjoj od 10% tržišne vrijednosti i ugovor o zakupu kojim stečajni dužnik pristaje plaćati zakupninu i nakon otkaza ugovora.¹³⁸ Za usporedbu, naplatnim se smatra dužnikovo ispunjenje obveze utemeljene na naplatnom ugovoru ili davanje osiguranja za takvu obvezu kad je to dogovoreno pri sklapanju ugovora, kao i dobrovoljno davanje božićnice zaposleniku radi posebnog zalaganja na radu.¹³⁹

Da bi pravna radnja bez ili uz neznatnu naknadu bila pobjojna, potrebno je da je ispunjena i opća pretpostavka nastajanja štete za vjerovnike. Uz to sporna radnja mora biti poduzeta unutar vremenskog roka od četiri godine prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka. U ovaj rok bi bile uključene i radnje poduzete nakon podnošenja prijedloga pa sve do samog otvaranja stečajnog postupka. Zakon iz polja primjene ove osnove za pobijanje izričito isključuje prigodne darove. Prigodni darovi uključuju darove za Božić, Novu Godinu, rođendane, polaganje ispita, donacije u dobrotvorne svrhe i sl.¹⁴⁰

Kod pobijanja pravnih radnji bez ili uz neznatnu naknadu postoji posebna odredba vezana za posljedice pobijanja takve radnje. Primatelj činidbe bez ili uz neznatnu naknadu mora vratiti ono što je primio samo ako je time obogaćen, osim ako je znao ili morao znati da se takvom činidbom oštećuju vjerovnici.¹⁴¹ Zbog relativno dugog roka i nedostatka subjektivnih pretpostavki za pobijanje besplatnih pravnih radnji, zakonodavac ublažava učinak pobijanja prema poštenoj trećoj osobi koja nije znala za oštećenje vjerovnika.¹⁴² Teret dokazivanja da se nije obogatio je na protivniku pobijanja, a ako to uspije dokazati, teret dokaza da je primatelj činidbe znao za oštećenje vjerovnika biti će na pobijatelju.¹⁴³

¹³⁶ Bilić A., Bratković M., *Pobjojnost besplatnih pravnih radnji stečajnog dužnika*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 43, br.3, 2022., str. 771-790, 777.

¹³⁷ *Ibid.* str. 777.

¹³⁸ *Ibid.* str. 773.

¹³⁹ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 248.

¹⁴⁰ *Ibid.* str. 249.

¹⁴¹ SZ čl. 212. st. 6.

¹⁴² Bilić, Bratković *op.cit.* (bilj. 119.) str. 786.

¹⁴³ Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 250.

Neke radnje bez naknade ili uz neznatnu naknadu mogu se pobijati i po drugim posebnim osnovama osim one iz članka 203. SZ-a. U prvom redu biti će riječ o pobijanju besplatnih radnji temeljem osnova za namjerno ili izravno oštećenje. Povodom objektivne naravi procjene vrijednosti naknade kod radnji uz neznatnu naknadu, dolazi do visoke razine sličnosti s utvrđivanjem radnji izravnog oštećenja. Pravne radnje bez ili uz neznatnu naknadu mogu biti odličan primjer radnje izravnog oštećenja, ali se radi o osnovi za pobijanje znatno užeg obuhvata nego što to ima osnova izravnog oštećenja. Besplatnost radnje ili neznatnost naknade se ocjenjuju iz perspektive imovinskih izdataka protivnika pobijanja, dok se izravno oštećenje utvrđuje s obzirom na imovinske izdatke stečajnog dužnika.¹⁴⁴

3.3.6. Zajam kojim se nadomješta kapital

Zajam kojim se nadomješta kapital je institut koji je definiran Zakonom o trgovačkim društvima (dalje u tekstu: ZTD).¹⁴⁵ ZTD deklarira da se radi o zajmu koji član društva daje društvu u vrijeme krize, umjesto da mu pribavi vlastiti kapital kao uredan gospodarstvenik.¹⁴⁶ Dakako, sa zajmom kojim se nadomješta kapital su izjednačene i druge pravne radnje članova društva i trećih osoba koje u ekonomskom smislu odgovaraju davanju zajma.¹⁴⁷ Zakonodavac evidentno nastoji destimulirati financiranje društava kapitala¹⁴⁸ kreditiranjem od strane članova. Takva praksa je pravno i ekonomski nepoželjna, s obzirom da postoje prikladniji modaliteti da društvo dođe do likvidnosti poput vlastitog zaduživanja, povećanja temeljnog kapitala, dodatnih činidbi i dr.

ZTD ovim institutom također obuhvaća i slučaj kada treća osoba u *supra* spomenutim okolnostima da zajam društvu, a član društva toj osobi da osiguranje za povrat zajma ili to jamči.¹⁴⁹ Na ovaj način se nastoji osujetiti zaobilaženje sankcija za kreditiranje društva od strane člana, tako da član *de facto* da zajam društvu time što je dao osiguranje trećoj osobi (koja je *de iure* zajmodavac) za npr. puni iznos zajma. Kao i kod zajma koji daje član društva, opisani slučaj stvara potrebu za zakonodavnom intervencijom jer predstavlja udar na temeljnu ideju normiranja zajma kojim se nadomješta kapital, a to je da vjerovnik član društva ne zaslužuje

¹⁴⁴ Bilić, Bratković *op.cit.* (bilj. 119.) str. 780-781.

¹⁴⁵ NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23, 130/23, 136/24

¹⁴⁶ ZTD čl. 408. st. 1..

¹⁴⁷ *Ibid.* čl. 408.st. 3.

¹⁴⁸ Društvo s ograničenom odgovornošću i dioničko društvo, ali uključujući i javna trgovačka društva te komanditna društva u kojima nijedan član nije fizička osoba ili društvo osoba u kojima fizička osoba odgovara za obveze društva, Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 326.

¹⁴⁹ ZTD čl. 408. st. 2.

uživati jednaku zaštitu kao i drugi vjerovnici. Općenito govoreći, suština ugovora o zajmu je da zajmoprimac plaća zajmodavcu kamatu za rizik kojem se zajmodavac izlaže davanjem zajma. U okolnostima u kojima je zajmodavac ujedno i član društva zajmoprimca, zajmodavac može utjecati na vođenje poslova zajmoprimca, a time i na vlastiti kreditni rizik. Tako zajmodavac član društva ima mogućnost manipulacije kreditnim rizikom nakon sklapanja ugovora koja, pogotovo u kontekstu stečaja zajmoprimca, ide na štetu ostalih vjerovnika.

Iako je institut zajma kojim se nadomješta kapital primarno reguliran ZTD-om, on proizvodi učinke tek nakon otvaranja stečajnog postupka. Učinci zajma koji nadomještava kapital se razlikuju s obzirom na to je li u trenutku otvaranja stečajnog postupka tražbina člana društva ili treće osobe namirena ili barem osigurana.¹⁵⁰ Kada tražbina nije namirena odnosno osigurana prije otvaranja stečaja, član društva u stečajnom postupku može svoju tražbinu za povrat zajma ostvarivati samo kao stečajni vjerovnik nižeg isplatnog reda.¹⁵¹ U slučaju u kojem je zajam dala treća osoba, ta osoba u stečajnom postupku može ostvarivati zahtjev za povrat zajma samo u visini iznosa za koji se nije uspjela namiriti iz dobivenog osiguranja odnosno jamstva.¹⁵² Član društva koji je dao osiguranje će steći regresni zahtjev prema društvu u iznosu u kojem je namirio treću osobu temeljem danog osiguranja ili jamstva. Taj regresni zahtjev član društva ostvaruje opet kao stečajni vjerovnik nižeg isplatnog reda.¹⁵³ Iz ovakva uređenja jasno je da zakonodavac smatra da ne postoji značajna razlika između davanja zajma društvu od strane člana društva i davanja osiguranja odnosno jamstva trećoj osobi za zajam koji ta osoba daje društvu. Takvo je shvaćanje opravdano jer ekonomski učinci pravnih radnji trebaju imati primat u odnosu na formalnopravnu prirodu pojava u pravnom prometu.

Prirodno se javlja ideja da se navedene sankcije za člana društva zajmodavca mogu jednostavno zaobići dužnikovim davanjem pokrića za tražbinu zajma prije otvaranja stečajnog postupka. Pobijanje pravnih radnji kojima se zajam namirio ili osigurao nameće se kao prikladno rješenje za vraćanje člana društva u polje primjene gore spomenutog pravnog režima. Tako je zajam kojim se nadomješta kapital posebna osnova za pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika. Pobojnost pravnih radnji usmjerenih prema tražbini zajma člana društva regulirana je SZ-om, dok je pobojnost namirenja tražbine zajma treće osobe propisana ZTD-om.

¹⁵⁰ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 326.

¹⁵¹ ZTD čl. 408. st. 1., SZ čl. 139. st. 1. t. 5.

¹⁵² ZTD čl. 408. st. 2.

¹⁵³ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 326.

Pobojne su pravne radnje kojima se, za tražbinu člana društva za vraćanje zajma kojim se nadomješta kapital, daje osiguranje ili jamči namirenje.¹⁵⁴ Sintagmu „jamči namirenje“ treba tumačiti kao pravne radnje kojima se daje namirenje s obzirom da je to u skladu s njemačkim pravom koje je bilo uzor za kreaciju SZ-a. Prema tome, ovom posebnom osnovom za pobijanje obuhvaćene su pravne radnje kojima se daje namirenje ili osiguranje odnosno poslovi pokrića.¹⁵⁵ U oba slučaja, osim što mora biti riječ o tražbini iz zajma kojim se nadomješta kapital, traži se ispunjenje samo vremenskog kriterija. Pravne radnje kojima se daje osiguranje za tražbinu iz zajma kojim se nadomješta kapital pobojne su ako su poduzete u posljednjih pet godina prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka ili nakon toga. Isto vrijedi i za pravne radnje namirenja, ali je rok, umjesto pet godina, jedna godina.¹⁵⁶

U slučaju kad treća osoba da zajam društvu, a član društva je dao osiguranje ili jamstvo, pobojnost nije izrijeком spomenuta, ali upućivanjem ZTD-a na primjenu SZ-a može se zaključiti da se radi o posebnoj pobojnosti namirenja takvog zajma.¹⁵⁷ U kontekstu zajma kojim se nadomješta kapital koji daje treća osoba uz osiguranje ili jamstvo člana društva, pobojne su samo pravne radnje namirenja (ne i osiguranja) tražbine iz zajma. Podrazumijeva se da se radi o namirenju koje društvo daje trećoj osobi. Zakon i ovdje propisuje vremenski kriterij tako što su obuhvaćene samo pravne radnje poduzete u posljednjih godinu dana prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečaja ili nakon toga.¹⁵⁸ Specifičnost ove potkategorije pobijanja je da protivnik pobijanja nije treća osoba kao osoba koja je stekla korist od pobijane radnje, već član društva koji je dao osiguranje ili jamstvo. Pasivna legitimacija člana društva iščitava se iz obveze člana koji je dao osiguranje da vrati društvu iznos isplaćen trećoj osobi, ali s ograničenjem na visinu osiguranja koje je taj član dao za vraćanje zajma.¹⁵⁹ Nakon što član vrati društvu iznos sukladno zakonu, on može prijaviti svoje novo potraživanje stečajnom upravitelju, ali njegovo sudjelovanje u stečajnom postupku ograničeno je na ulogu stečajnog vjerovnika nižeg isplatnog reda.¹⁶⁰

¹⁵⁴ SZ čl. 204.

¹⁵⁵ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 327.

¹⁵⁶ SZ čl. 204.

¹⁵⁷ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 327.

¹⁵⁸ ZTD čl. 408. st. 4.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 328.

3.3.7. Tajno društvo

Tajno društvo je još jedna posebna osnova za pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika koju je nužno analizirati u kontekstu istoimenog instituta prava društava. Preliminarno je važno napomenuti da se kod tajnog društva ne radi o trgovačkom društvu sa statusnopravnim učincima, već da je riječ o ugovornom odnosu s građanskopravnim učincima.¹⁶¹ Tajno društvo nastaje ugovorom kojim tajni član ulaže neku imovinsku vrijednost u poduzeće druge osobe (poduzetnik) te na temelju tog uloga stječe pravo sudjelovanja u dobiti i gubitku poduzetnika.¹⁶² Za razliku od tajnog društva, poduzetnik ima pravnu osobnost i samostalno djeluje u pravnom prometu. Tako i ulog tajnog člana ulazi direktno u imovinu poduzetnika, bez da tajni član ima ikakva prava raspolaganja imovinom poduzetnika zbog obvezno pravne prirode tajnog društva.¹⁶³ U slučaju stečaja poduzetnika, tajni član ima glede prava na povrat svog uloga položaj stečajnog vjerovnika, ali samo u odnosu na dio uloga koji prelazi iznos njegovog udjela u gubitku. Ako u trenutku otvaranja stečaja tajni član nije uplatio ulog u cijelosti, obvezan je uplatiti ono što nije uplatio kao i iznos njegovog udjela u gubitku poduzetnika.¹⁶⁴ Iz ovoga je jasno da se ulog tajnog člana smatra tuđim kapitalom¹⁶⁵ koji je poduzetnik primio po osnovi i pod uvjetima ugovora. Suprotno članu društva kod zajma kojim se nadomješta kapital, tajni član se u stečaju tretira jednako kao i ostali vjerovnici. Racionalizacija za ovako divergentno uređenje bi mogla biti utemeljena na okolnosti da tajni član u odnosu na poduzetnika ima položaj (privilegiranog) vjerovnika, dok član društva u odnosu na društvo ima pravni položaj koji mu omogućava direktan utjecaj na vođenje poslova.

Iako kod tajnog društva postoji manja opasnost od koluzije ili utjecaja tajnog člana na poduzetnika, i dalje je potrebno predvidjeti posebni mehanizam za pobijanje pravnih radnji koje je poduzeo poduzetnik u korist tajnog člana, a na štetu skupnog interesa stečajnih vjerovnika. SZ propisuje da je pobojna pravna radnja kojom je tajnom članu ulog u potpunosti ili djelomično vraćen ili radnja kojom mu je njegov udio u nastalom gubitku oprošten.¹⁶⁶ U ovom kontekstu vraćanje uloga obuhvaća ne samo radnje namirenja, nego i radnje davanja osiguranja.¹⁶⁷ Da bi pravna radnja bila pobojna potrebno je da je sporazum na kojem se radnja

¹⁶¹ ZTD čl. 148. st. 3-4.

¹⁶² *Ibid.* čl. 148. st. 1.

¹⁶³ *Ibid.* čl. 148. st. 2. i 4.

¹⁶⁴ *Ibid.* čl. 157.

¹⁶⁵ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 328.

¹⁶⁶ SZ čl. 205. st. 1.

¹⁶⁷ Bilić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 328.

temelji sklopljen u posljednjoj godini prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka nad poduzetnikom ili nakon toga.¹⁶⁸ Važno je naglasiti da je ovo jedini primjer gdje je relevantan trenutak sklapanja sporazuma između tajnog člana i poduzetnika, a ne trenutak poduzimanja pravne radnje.¹⁶⁹ Postoji i negativan uvjet koji propisuje da nema poboynosti ako je stečajni razlog nastao poslije sklapanja sporazuma.¹⁷⁰ Teret dokaza te okolnosti je, u skladu s pravnom logikom, na protivniku pobijanja.

Za pobijanje pravnih radnji kojima se vraća ulog ili oprašta udio tajnog člana u nastalom gubitku nije potrebno dokazati ikakve subjektivne elemente. Takvo uređenje je plod razlike između položaja tajnog člana kao vjerovnika i drugih vjerovnika. Tajni član često može saznati aktualne informacije o poslovanju poduzetnika brže i jednostavnije nego ostali vjerovnici.¹⁷¹ Na ovoj diferencijaciji je utemeljena zakonodavna procjena koja opravdava izostanak jače zaštite tajnog člana postavljanjem subjektivnih pretpostavki za pobijanje.

Važno je naglasiti da postojanje posebne osnove za pobijanje pravnih radnji iz tajnog društva ne isključuje pobijanje ovih pravnih radnji i na temelju drugih osnova.¹⁷² Ovome u prilog ide činjenica da pravne radnje koje se mogu pobijati po posebnoj osnovi tajnog društva predstavljaju radnje kongruentnog pokrića. Također je zamisliva situacija u kojoj poduzetnik vraća ulog tajnom članu bez prethodno sklopljenog sporazuma, što bi odgovaralo opisu inkongruentnog pokrića.¹⁷³

¹⁶⁸ SZ čl. 205. st. 1.

¹⁶⁹Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 253.

¹⁷⁰ SZ čl. 205. st. 1.

¹⁷¹ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 328.

¹⁷² Dika *op.cit.* (bilj. 58) str. 252.

¹⁷³ Bilić, *op. cit.*(bilj. 3), str. 329.

4. ZAKLJUČAK

Pobijanje dužnikovih pravnih radnji je donekle intruzivan institut privatnog prava koji je nužan za osiguranje nesmetanog funkcioniranja pravnog prometa, a time i društva. Pobijanje pravnih radnji dijelimo na dvije glavne kategorije; pobijanje izvan stečaja i pobijanje nakon otvaranja stečaja. Radi se o jednom institutu koji je u svojoj stečajnoj varijanti prilagođen naravi i aksiomima stečajnog postupka, kao specifične vrste izvanparničnog postupka kojem je cilj skupno namirenje vjerovnika. Neovisno o specifičnostima stečajnog postupka, temeljni cilj pobijanja dužnikovih pravnih radnji je pružanje efikasnog mehanizma pravne zaštite vjerovnicima kako bi mogli osujetiti dužnikova raspolaganja koja im nanosi štetu. Pobjonu radnju, u oba konteksta, karakterizira postojanje sličnih okolnosti. Općenito govoreći, potrebno je da: je dužnik poduzeo pravnu radnju kojom je oštećen bar jedan vjerovnik, da je radnja vremenski bliska trenutku pobijanja te da se utvrdi postojanje određenih objektivnih ili subjektivnih okolnosti vezanih za dužnika ili treću osobu. Vodeći računa o smislu i svrsi stečaja kao takvog, otvaranjem stečaja širi se opseg pravnih radnji koje bi mogle biti pobjodne.

Za analizu pobijanja dužnikovih pravnih radnji, potreban je sveobuhvatan pristup te konceptualizacija ekonomskih procesa iz pravne vizure. Pravnu podlogu, pogotovo pobijanja u stečaju, čini kombinacija raznih elemenata trgovačkog prava, prava društava, parničnog prava, stečajnog prava i prava izvanparničnih postupaka. Kvalitetno zakonsko uređenje pobijanja dužnikovih pravnih radnji je jedan od preduvjeta za funkcioniranje i razvoj domaćeg gospodarstva, ali i za stimulaciju stranih investicija. Osobno sam stava da je aktualno uređenje, utemeljeno na njemačkom uzoru, prilično kvalitetno. Mjesta za napredak ima, ponajprije, u sudskoj praksi koja ponekad zauzima stavove koji su potpuno oprečni dominantnim stajalištima struke, ali bez adekvatne argumentacije.

5. LITERATURA

1. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23
2. Stečajni zakon, Narodne novine 71/15, 104/17, 36/22, 27/24
3. Zakon o trgovačkim društvima, Narodne novine 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23, 130/23, 136/24
4. Zakon o mjenici, Narodne novine 74/94, 92/10
5. Bilić, A.: Pretpostavke pobijanja dužnikovih pravnih radnji po Zakonu o obveznim odnosima i Stečajnom zakonu, u: Zbornik Susreta pravnika Opatija '17. Susret pravnika - Opatija, 2017. str. 280-344
6. Eraković, A.: Pobijanje dužnikovih pravnih radnji, Pravo i porezi, br. 1/10, siječanj 2010., str.12-22
7. Marković, S.; Mijoč, M.: Pobijanje dužnikovih pravnih radnji – kroz sudsku praksu redovnih sudova i Ustavnog suda Republike Hrvatske, Hrvatska pravna revija, Ožujak 2013.
8. Momčinović, H.: Pobijanje dužnikovih pravnih radnji prema Zakonu o obveznim odnosima, Zbornik PFZ, 56, Posebni broj, 2006., str. 521 – 538
9. Skorup, V.: Pobijanje pravnih radnji dužnika po Zakonu o obveznim odnosima i Stečajnom zakonu, Tradicionalno XXVIII. savjetovanje, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 20, Organizator, Zagreb, 2013., str. 352-395
10. Dika, M.: Pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika, Pravo u gospodarstvu, 2000., br. 6., str. 217-264
11. Pavlović, M.: Pobijanje pravnih radnji u stečaju, Hrvatska pravna revija – listopad 2003.
12. Bilić A.; Bratković M.: Pobjnost namjernog oštećenja vjerovnika stečajnog dužnika, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 71, (3-4) , 2021., str. 443-476
13. Bilić A., Bratković M., Pobjnost besplatnih pravnih radnji stečajnog dužnika, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 43, br.3, 2022., str. 771-790
14. Županijski sud u Koprivnici, odluka Gž – 962/00 od 30.11.2000.
15. Vrhovni sud Republike Hrvatske, odluka Rev – 836/1990 od 13. 6. 1991.

16. Vrhovni sud Republike Hrvatske, odluka Rev – 82/08 od 29.10.2008.
17. Vrhovni sud Republike Hrvatske, odluka Rev – 677/06 od 30.10.2007.
18. Vrhovni sud Republike Hrvatske, odluka Rev – 643/84 od 31. 10. 1984.
19. Vrhovni sud Republike Hrvatske, odluka Rev 943/07 od 24.9.2008.